

այ մէջ կը հիմնէ «Արշարունեաց Ընկերութիւն»⁴: Այս մասին կ'ակնարկէ Բանասէր⁵, գրելով. «... Հոս կը գննուի սրբաբան, բայց սքանչելի հատուած մը, որն որ քառասուն տարի անկէ առաջ նշմարիտ ազգասէրի մը գրածն է, երբ օգտակար գրքեր տպելու Ընկերութիւն մը կը հաստատուի ազգերնուս մէջ... ազնիւ յիշատակ մը ան ազգասէր եւ ուսումնասէր մարդուն, որուն անունը ամէնուն ծանօթ է եւ ամէն յարգութիւն կ'արժէ»:

Իրրեւ գուտ մշակութային Ընկերութիւն՝ կրնայ ըսուիլ որ առաջինն է «Արշարունեաց Ընկերութիւն»ը Պոլսահայ Մշակ. Ընկերութիւններու մէջ: Ընկերութեան մէկ ճառարտը, որ «Յ. Տ.» կը ստորագրէ եւ ապահովարար Յակոբ Զէլէպի Տիւզեանն է՝ կ'ընդգծէ առաջնութեան պարագան, ըսելով. «Ընկերութիւն այսպիսի կարծեմ թէ ոչ երբեք եղեր էր մեր ազգին մէջը»⁶:

«Դիտակ Բիւզանդեան»ի խմբագրութիւնն ալ կը շեշտէ «Արշարունեաց»ի անդրանկութիւնը՝ պատմելով նոյն Ընկերութեան հիմնադրութիւնը. «Մեր ազգին մէջ հոգեւոր գովելի եղբայրութիւններ եղաւ, բայց Ընկերութիւն մը չի կար. աս թի՛: Գարուն սկիզբը տեսնուեցաւ Ստանպուլի մէջ մէկ նախանձելի Ընկերութիւն մը՝ որ մէյուտի խօսք դրած են, որ ձեռնարկէն եկածին չափ ջանք ընեն, ստակ՝ խարս չիւնային, որչափ պէտք ըլլայ տան, որ եղած ուսումնական գրքերուն վրայ, տախա այլ նարանք գրքեր շինել տան գիտնաց, ու տպել տան, որով որ ազգը պարէ ան շատէն քիչը կարգայ սորվի, խմատութեան անոյ՜ համը առնէ»⁷:

Բանասէր⁸ բացայայտօրէն կը գրէ. «Առջի ուսումնական Ընկերութիւնը կը սեպեցի անկիւնայ որ հաստատուեցաւ ի Կաստանդնուպոլիս յամին 1812 եւ որուն նպատակն էր օգտակար գրեանք հրատարակել»:

Ընկերութեան հիմնումի մէջ գործօն դեր ունեցած են երկու երիտասարդ Տիւզեաններ եւս — Յակոբ եւ Մկրտիչ Զէլէպիները⁹:

⁴ Անդ, էջ 21:
⁵ Բանասէր, Կ. Պ. 1851, Թ. 4, էջ 161:
⁶ Գիտակ Բիւզանդեան, Վենետիկ 1813 Յունուար, Թ. 1, էջ 8:
⁷ Անդ, էջ 6:
⁸ Անդ, Թ. 12, էջ 547—548:
⁹ Ազգասէր, Վենետիկ 1815, էջ 4:

Առաջին տարին Ընկերութիւնը ունեցած է 40—45 անդամ: Գիտակ Բիւզանդեան¹⁰ կը հաւատալ որ օրէօր կ'աճի այդ թիւը եւ մեծ յոյս կայ որ հաստատ մնայ ու տեւէ:

Ընկերութիւնը 1813ին Յայտարարութիւն մը հրատարակելով՝ կը բացատրէ ազգին լուսաւորութեան համար անհրաժեշտ պէտքը գրքեր տպագրելով տարածելու եւ ընթերցումը քաջալերելու: Ատկէ կ'իմանանք որ ամէն անգամ իրաւունք ունի տպագրուած գրքերէն օրինակ մը ստանալու: Հոգ կ'ըսուի նաեւ որ Ընկերութեան անդամագրութեան մէջ երեք կարգեր կը գանազանուին՝ վճարումի տարբերութիւններով: «Յայտարարութիւնը» կ'ըսէ. «... մտածեցին երեք կարգ գնել աւ Ընկերութեան մէջ, որ ծանրութիւն մը չըլլայ. ուգորդ ան կարգը ընտրէ, որը իր կարողութեանը ձեռք կու տայ»:

Ընկերութիւնը չափազանց օգտակար եղած է Հայութեան համար: Ան ստանձնած է Դիտակ Բիւզանդեան երկշարթաթերթի ամբողջ ծախքը՝ խմբագրութիւնը յանձնելով Վենետիկի Միսիթարեանց¹¹: Յետոյ տպագրելով Ազգասէրը եւ ուրիշ գրքեր¹²: 1815էն վերջ իր վրայ առեւ է նաեւ Վենետիկի Միսիթարեանց Եղանակ Բիւզանդեան տարեթերթին ծախքը¹³:

Հակասակ իր կարծատեւ դոյութեան՝ Մրշարունեաց Ընկերութիւնը մեծ ծառայութիւն մատուցած է Հայ Մշակոյթին, ոչ միայն գրքերու եւ թերթերու տպագրութեամբ, այլ եւ օրինակ հանդիսանալով Հայութեան՝ մշակութային գեանի վրայ հաւաքական աշխատանքի ու միութենական գործունէութեան: Իր օրինակը վարակիչ եղած է յաջորդ սերունդներու համար ու ետեւէ ետեւ ծիլ արձակած են գանազան տեղեր, այլեւայլ Ընկերութիւններ:

Արշարունեաց Ընկերութիւնը տեւած է, հաւանօրէն, մինչեւ 1819: Բանասէր գոհացած է 1851ին լոկ սա տողով. «Շատ չիբէց սակայն աւ Ընկերութիւնը»¹⁴:

¹⁰ Անդ, էջ 6:
¹¹ Հ. Գրիգորիս Գալէմբարեան, Պատմութիւն Հայ լրագրութեան, Վիեննա 1893, էջ 30—31:
¹² Բանասէր, անդ, էջ 549:
¹³ Հ. Գ. Գալէմբարեան, անդ, էջ 28:
¹⁴ Անդ, էջ 548: — Հմմտ. Յանաչ, Փարիզ 1950, Թ. 1563:

2. ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ (1863)

1866 Սեպտ. 13ին յօդուածագիր մը Քուրուչէճէնի ժամանակին կը գրէ. «Քուրուչէճէի վարժարանին այժմեան բարեկարգ ընթացքը, որ եռամեայ յարստեւութեան արդիւնքն է, նոյն Գիւղի Թարգմանչաց Ընկերութեան շնորհիւն է: Ի սկզբան, ինչպէս սովորութիւն է, իւրաքանչիւր անգամ իր ամսական տուրքը սերով կը վճարէր, որով մեծ դիւրութիւն մ'ըլլալէն զատ վարժարանին ամսական ծախսըը համար՝ ամէն տարի փոքրիկ դրամագլուխ մըն ալ պիտի կրնար աւելնալ: Սակայն քիչ ժամանակ անցնելէն ետքը Ընկերութեան անդամոց մեծ մասը գաղթեցուցին իրենց տուրքը եւ մնացին միայն Գասպար աղա, որ կը վճարէ 200 դր., Գէորգ աղա՝ 50 դր., Քերովրէ աղա՝ 50 դր., Գարրիէլ աղա՝ 30 դր., Յարութիւն աղա՝ 30 դր., Ստեփան աղա՝ 30 դր., Եղիա աղա՝ 30 դր., Մարտիրոս աղա՝ 20 դր., Գրեգոր աղա՝ 10 դր.: Այս ազգասէր անձանց մէջ միայն երեք հոգի են որ զուակ ունին վարժարանին մէջ: Վարժարանը իրեն համար եկամուտ տուն մը եւ սրճարան մ'ունի, որոնք 500 դրուշ կը բերեն ամիսը, 400 դրուշ ալ վերայիշեալ Ընկերութեան անդամոց կողմանէ կը վճարուի. ընդամենը 950 դրուշ կ'ընէ եւ վարժարանին ծախքն ալ ըսուշ կ'ընէ կու տայ, որուն փոխարէն վարժարանին համար յատուկ թաղախի արդիւնքը կայ: Այս կերպով վարժարանը շարունակեց մինչեւ այս տարի Յունիս ամիսը, սակայն վերայիշեալ Ընկերութեան գլխաւոր անդամոց մէջէն ոմանք որեւիցէ անձանթ պատճառի համար վշտացած՝ Ընկերութեան տուրքը սկսան շրջաբերել, որով եւ արժան գատուեցաւ վարժարանաց ամսականը զեղջիլ...»¹⁵:

Ընկերութեան մասին ուրիշ կողմէ տեղեկութիւն կը պակսի: Ան անձանթ է Ալօյօյաճեանի եւ Թորոզեանի:

(Շարունակելի:)

¹⁵ Ժամանակ, Կ. Պ. 1866, էջ 156: — Ժամանակ (1864, էջ 147), 1864ին կը գրէր թէ «բարեկարգութեամբ կ'ընթացէ, ձեռնառութեամբ Ընկերութեան մը, որ պատուարժան Գիւղացիներէ կը բաղկանայ»:

J. GRIBOMONT, O. S. B., Histoire du texte des Ascétiques de S. Basile. Louvain 1953, 8°, p. XIX—348 [Bibliothèque du Muséon, vol. 32].

W. DIESSEN, Les recueils manuscrits arméniens de saint Basile. Extrait du Muséon, 66 (1953, Louvain), 65—95.

Կեսարիոյ Մեծ Հայրապետին, Ս. Բարսեղի գործերուն քննական հրատարակութեան համար կարեւոր էր նախ ուսումնասիրել մէն մի գրուածքին բնագիրը, թէ ինչպէս աւանդուած է այն մեզի ձեռագիրներու եւ օտարագրութեան թարգմանութիւններու մէջ: Այս նախապատրաստական աշխատութեան նուիրուած են երկու հրատարակութիւններ:

J. Gribomont կու տայ Ս. Բարսեղի Ասկետիկոնի բնագիրն պատմութիւնը: Ան աչքի տեսնուած է 150 ձեռագիր յոյն սկզբնագրի եւ անոր թարգմանութիւններու՝ հայերէնի, վրացերէնի, սլաւերէնի, ասորերէնի, արաբերէնի եւ լատիներէնի: Յաջորդած է գատուորել գանձնք գանազանելով վեց խումբ. Հասարակաց, Ստուգիտեան, Նեղոսեան, Արեւելեան, Կնատեաց եւ Բայբերեան օրինակ: Յոյն ձեռագիրներուն հնագոյնն է Թ. Գարէն. թարգմանութիւններու մէջ առաջին տեղը կը զբաղէ ասորին, ապա Ռուսալիսի լատիներէնն եւ հայերէնը: Բնագրափնտրի լատիներէնն եւ հայերէնը կը հաքնական տեսակէտ կարեւորագոյնը կը համարուի հայերէնը, որ կ'ենթադրէ հին բնագիր մը, որ շատ մօտ է Ստուգիտեան խումբին, տեղ տեղ նաեւ Նեղոսեանի: Հայ թարգմանութեան յոյն սկզբնագրին ներկայացուցիչը կը նկատուի Աթէնքի Ազգային Մատենադարանի Թ. 223 ձեռագիրը, որ պահուած է մեզի հասանելիութեան միայն (էջ 71—73):

Հայերէն թարգմանութիւնը քննութեան անուամբ է էջ 65—77: Հեղինակը իր տրամագրութեան տակ ունեցած է Հոմի Bibliotheca Casanatense Թ. 2053 հայերէն ձեռագիրը՝ լուսանկարով: Ձեռագիրս գրուած է 1625ին Մոկաց աշխարհի (Վասպուրականի) Սուրս գիւղին մէջ, գրուած է իմ կողմէ վահճօր Ստեփանոս Շատարեցոյ խնդրանքով: Ձեռագիրը կը պարունակէ նաեւ Առաքինութեանց գիրքը, որուն հեղինակն է Պետրոս Արագոնացի Գոմիսիտեանը, թարգմանուած լատիներէնէ 1339ին, ուստի պէտք չէ շփոթել զինքը համանուն եւ համաբաղաբայի Ալգոսաինեանի հետ, որ վախճանած է 1584ին

(էջ 65, ծ. 4): Ծանօթ են իրեն եւ այլ ձե-
ռագիրներ, մասամբ հաղորդուած ինձմէ:

Թարգմանիչը յն. ἀσχηχόν թարգմա-
նած է «ճգնաւորական» կամ «կրօնաւորա-
րականաց»: նաեւ «ճգնաւորականաց կրօնա-
ւորաց». յետագային անուանուած «Գիրք
հարցոցաց», այսպէս նաեւ Արեւմուտք՝
Quaestiones.

Թարգմանութիւնը կ'երեւայ թէ կատա-
րուած է Ե. դարու երկրորդ կէսին, յամե-
նայն դէպս 570էն յառաջ, վասն զի, ինչպէս
ինձ արամազըրէլի մանր հատակասորներէն
հետեւցնել կրցայ, չկան հոն հելլենարան
Գպրոցի կերտած բառերէն եւ բարբոթիւն-
ներէն որ եւ է հետք (հմմտ. էջ 77): Օգ-
տուած է անկէ «Յաճախապատումի» հեղի-
նակը, ո՛չ Մաշտոց վարդապետ, ինչպէս են-
թադրած է P. Vetter, այլ անանուն մը, հա-
ւանօրէն է. դարէն: Կը յուսամ թէ մօտ
ազգային, առիթ պիտի ունենամ միւսան-
գամ անդրադառնալու թարգմանութեան:

J. Gribomont սքաշելի յաջողութեամբ
ի դուրս հանած է այս բարդ եւ զգլխիչ աշ-
խատութիւնը, որուն համար բանասիրու-
թիւնը հիացումի հետ շնորհակալութիւն
միայն կրնայ յայտնել:

Աւելի ամփոփ սահմանի մէջ կ'աշխատի
W. Driessen. իր նպատակն է «Սուրբ Բար-
սեղի հայերէն ձեռագիր Հաւաքածոյքները»
ներկայացնել: Ան գտնուած է վեներտիկ,
Միլիթարեանց Մատենադարանը, Երուսաղէմ
Ս. Յակոբեանց Մատենադարանը եւ այլն:
Ունի իր արամազըրութեան տակ հայերէն ձե-
ռագրաց ցուցակները:

Բարսեղի հայերէն Հաւաքածոյքը կազ-
մուած է երեք մասէ. 1. Գիրք Պահոց.
2. Գիրք Հարցոցաց եւ Գիրք Վեցօրէց: Այս
մասերը կը գտնուին նաեւ առանձին առան-
ձին:

Ա. գրքին ընտիր ներկայացուցիչն է Վե-
ներտիկի Թ. 314 ձեռագիրը, զոր ցուցակա-
գրած է Հ. Բ. Սարգիսեան (Յուշակ, Բ.,
1257—1268) գրուած միջին երկաթագրով.
Յիշատակարանը. «Գրեցաւ գիրքս ի թուա-
կանիս Հայոց նորումս ԶԹ. իսկ Հոռոմոց
ՅՂԳ.» սխալ մեկնած է Հ. Սարգիսեան
(«944»), որուն հետեւած է D., պէտք է իմա-
նայ «ի նորումս 89 + 1083 = 1172. եւ Հոռ-
մոց 393 + 779 = 1172»: Հաւաքածոյքս ունի

Բարսեղի Ա.—ԼԳ ձառերը. գրեթէ նոյնպէս
նաեւ այլ Հաւաքածոյքներ. D. մի առ մի
քննութեան կ'առնէ այս ձառերը, աւելնիւ
նշանակելով նաեւ այն ձառերը, որոնք առ-
նուած են ճառերնորներու մէջ, եւ կը մատ-
նանչէ անոնց յոյն բնագիրները Migneի հրա-
տարակութեան մէջ (էջ 68—85): 33 ձառե-
րէն չորսի յոյն բնագիրները չեն ճշդուած
(Թ. 20, 22, 28, 33), մոռցուած է նշանակել
Թ. 32ի յոյն բնագրին տեղը (էջ 84): Այս
ճշդումները, զորոնք կատարած է D. մեծա-
պէս գնահատելի են:

Ճառերու այս դասաւորութիւնը չի կրնար
չատ հին ըլլալ, որովհետեւ անոնց թարգմա-
նութիւնը մէկ գրչէ չէ կրցած: Հաւանօրէն
Յովհաննէս Սարկաւազի գործն է, որ ի մի
հաւաքած է ինչ որ գտած է. այս մասին տես
իմ Մատենադարան հետազոտութիւններ, Ա.
(Վիեննա 1922), էջ 36—43). վասն զի կան
ձառեր ալ, որոնք մուտք չեն գտած հոն:

Բ. Գիրքն է Հարցոցացն, այն է Ասկե-
տիկոնը (էջ 87—91. էջ 90 «նմէրձեկաք»
կարդա՛ «մերձեկաք»):

Գ. Գիրքն՝ Վեցօրէցն Ա.—Թ. ձառերով
(էջ 91—95):

Չեմ ուզեր այստեղ մանրամասնութեանց
մէջ մտնել, վասն զի առիթ պիտի ընծայուի
ինձ առանձին ուսումնասիրութեամբ նկատի
առնել «Ս. Բարսեղ հայ գրականութեան մէջ»:

Է. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ԱՐՇԱԿ ԱՆՊՅԱՆՆԵԱՆ, Պատմական Հայաստանի սահ-
մանները, Գաիլիէ, տպ. Նոր-Աստղ 1950, 49,
էջ Գ + 480 [Հրատարակութիւն Հայ ազգային
Հիմնադրամի, Թ. 12]:

Ա. Այսօրյաճեան վերջին 35 տարիներուն
հտեւէ հտեւ հրատարակ հանեց գրական եւ
պատմական աշխատասիրութիւններ, փոքրա-
ծաւալ եւ մեծածաւալ. կը յիշեմ Գրիգոր
Զօհրապ (1919), Միմաս Զերազ (1927),
Պատմութիւն հայ Կեսարիոյ (2 հատոր,
1937), Գրիգոր Կեսարացի պատրիարք եւ իր
ժամանակը (1936), Թորգոմ պատրիարք
Գուշակեան (1940), Պատմութիւն հայ գաղ-
թականութեան (1941), Հայ եպիսկոպոսի մը
առաքելութիւնը ի Հայէշիստան ԺԷ. դարուն
(1946), Պատմութիւն հայ Գպրոցի (1947.
ինձ անմատչելի), Պատմութիւն Եղոկիոյ

Հայոց (1952). եւ այս մեծագիրը աշխատու-
թիւնը (1950, զոր նոր ստացանք):

Անխոնջ աշխատասէր մըն է Այսօրյա-
ճեան. բարձրակարգ մանր հմուտ մը վերջին
չորս դարերու Տաճկահայոց պատմութեան.
իր ընթերցասիրութեան կը պարտի իր լայն
ճանօթութիւնները Հայոց հին եւ միջին դա-
րերու պատմութեան: Իր աշխատասիրու-
թիւններու մէջ պատուաւոր տեղը պիտի
զբաւէ գործս՝ Պատմական Հայաստանի սահ-
մանները:

«Այս գործը, կը գրէ համեստօրէն Հե-
ղինակը, իրր առաջադրութիւն եւ իրր գոր-
ծադրութիւն, իր տեսակին մէջ նորութիւն
մըն է, վասն զի իր նախընթացը չէ ունեցած:
Հետեւաբար պէտք է ներողամիտ աչքով դի-
տուին թիւրութիւնները...: Ես հիմ մը եւ
խարխիս մը ստեղծել աշխատեցայ. աւելի
կարողներու թողլով յառաջակային աւելի
մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւն կատա-
րել» (Յատաշարան, էջ Ա.):

Առանց տարակուսի «նորութիւն» մըն
աշխատասիրութիւնս իր բովանդակութեամբ,
աւելի քան խորագիրը ենթադրել կու տայ:

Բաժնուած է գործս երկու անհաւասար
մասերու, որոնք ունին իրենց ստորարժա-
նումները: Ա. Հայաստանի արտաքին սահ-
մանները (էջ 1—95), որ ունի Յաւելուած
մ'ալ. Հայաստանէն դուրս հայ պետութիւն-
ներ (էջ 95—112): Բ. Հայաստանի ներքին
սահմանները (էջ 113—472): Երկու մասերն
ալ զարդարուած են բնագրէ դուրս 19 աշ-
խարհա-սահմանագրական գունաւոր քար-
տէսներով:

«Պատմական Հայաստանը» նկատի առ-
նուած է երկու մասերու մէջ ալ, իր պատ-
մութեան 4000 տարիներուն մէջ. դիտուած
առաւելապէս երկրին վարչական բաժանում-
ներու եւ ցեղական-քաղաքական (նաեւ կրօ-
նական) առնչութիւններու տեսակէտներէ:

Աշխարհի մը մէջ, ուր նոր ցեղ մը ոտք
կը դնէ, փորձառու, պատերազմիկ, մշա-
կուած, բարձրածին եւ մտացի, ինքնարեւա-
րար պիտի ընդարձակէր սակաւ առ սակաւ իր
համեստ սահմանները, պիտի նուաճէր իր
չըջակայ ժողովուրդները, քաղաքականապէս
եւ մշակութապէս, եւ պիտի ձուլէր զանոնք
իրեն հետ մշակոյթով եւ լեզուով, հզօրը
տկարագոյնը, առաւել ընդլայնած կենդրոնի
չըջանին քան ծայրագաւառներուն մէջ: Նոյն

երեւոյթը պիտի կրկնուի, երբ նոյն աշխարհը
կամ աշխարհին մասերը նուաճուին հզօրա-
գոյնէ, ոչ միայն զինուորական, այլ եւ մշա-
կոյթի ոյժով. նկատի առնելով նաեւ նուա-
ճողի կենդրոնին հեռաւորութիւնն եւ մեր-
ձաւորութիւնը, քանակն եւ որակը:

Հայ ժողովուրդը կենդրոնին տիրեց,
տակաւ տակաւ, իր աճումին հետ, տարա-
ծուեցաւ, եւ կրցաւ նուաճուած երկիրներուն
տալ իր մշակոյթն եւ լեզուն: Հայաստանի
սահմանները գծուեցան Տիգրան Մեծի օրով:
Թէպէտ յաջորդ դարերուն սեղմուեցան այդ
սահմանները, բայց պահեցին հայկական նկա-
րագիրը. այս պատճառով ալ շարունակեց Հայ
ժողովուրդը իրմէ բաժնուած հողամասերն
ալ «Հայոց մեծաց» մասը նկատել: Երկիրը
օտարները կոչեցին Armenia, իրենք Հայերը,
«Հայոց աշխարհ» կամ «Հայաստան աշխարհ»,
ինձ անձանօթ է հիներուն քով «Հայաստան»,
այսպէս ստանձին:

Տիգրան Մեծի Հայաստանը իր հական
սահմաններու մէջ մնաց մինչեւ 297 յետ
Քրիստոսի: Ընդարձակ նահանգներ անցան
Հռոմայեցոց, Վրաց եւ Ալուանից: Յաջոր-
դեց 385ի բաժանումը, որով կորսնցուց Հայը
նաեւ իր անկախութիւնը: Օտար տիրապե-
տութեանց տակ հեծեց երկիրը. բայց մնաց
անգրէնաձին ժողովուրդը կապուած հողին.
եւ երկիրը՝ Հայաստան կոչուեց: Փոխեց
Հայաստան շատ անգամ իր անունը: Այս
փոխանցումներուն, անտէրնութեան շըջան-
ներուն տեսնուեցան վարչական կազմերու ալ
փոփոխութիւններ. երբ ընդոձիններն եւ
օտարածինները գլուխ բարձրացուցին, բու-
սան արքայիկներ, խաներ, էմիրներ, մելիք-
ներ, որոնք կարճ կամ երկար, ինքնագլուխ
իշխեցին երկրին այլ եւ այլ կէտերու վրայ:

Այսօրյաճեան կ'աշխատի հոս այս անցու-
դարձերու պատմութիւնն հիւսել, մանր իշ-
խատութիւններու ծագումն ու դրամած հողե-
րու սահմանները գծել:

Սքանչելի է իր ծրագիրը, յաջող բաժա-
նումները. ցոյց կու տայ, թէ աշխատութիւն
չէ ինչպիսի մշակել նիւթը: Ան իրրեւ առա-
ջին ձեռնարկած է գործիս. չէ ունեցած նա-
խորդներ, որոնք մասնական ուսումնասիրու-
թիւններով ճանապարհ պատրաստած ըլլային:
Եւ եթէ չէ տեսնուած այս նախապատրաս-
տական աշխատութիւնը, կը յուսանք, թէ Այ-
սօրյաճեանի գործը իման պիտի ըլլայ պատ-

մասէրներուն զբաղելու Հայոց պատմութեան մասնական թագաւորութիւններու եւ իշխանութիւններու ուսումնասիրութեամբ:

Այսպիսի աշխատութիւններ զիւրին պիտի ըլլան, եթէ արեւելքի պատմութեան նուազագոյն մասնական մասնագէտներու, աշխարհագիրներու, պատմագէտներու եւ քննարաններու ուսումնասիրութիւնները օգտագործուին մէկ կողմէ, եւ միւս կողմէ յոյն,

լատին, ասորի, արար եւ հայ ազգիւրները ուղղակի ակնադրուիչն:

Եւ պիտի չուզեմ հոս Արցախահայկէսի ընդարձակ աշխատութեան մասնական քննութեան մերձեցում: Գործն իր մէջ օգտակար է, անոր ընթերցումը կարող է խորացնել ընթերցողը Հայոց պատմութեան անդրազոյն ծանօթութեան մէջ:

Հ. Ն. ԱԿԻՆՅԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՆԱՑԻՈՅ

ՏԱՐՄՈՆԻ ԸՐՔԵՊԻՍԿՈՓՈՍԻ ԵՆ ԲԱԶՄԵՎԱՍՏԱԿ ՄԸՏԵՆԱԳՐԻ

ԾՆՆԴԵԱՆ 800ԱՄԵԱՅ ՏԱՐԵԿԱՐԸ

1154—1954

Չենք ուզեր որ լուծեամք անցնի Տարսնի շատաշնորհ արքեպիսկոպոսի, քանքարաշատ մատենազրի եւ հօր ճարտասանի ծնունդին քարեքարտիկ տարեդարձը, առանց ոգեկոչելու այն մանուկ նորածինը, որ վաղանաս մտքով զարգացաւ, սրբակեաց վարքով պայծառացաւ, իբրեւ մեկնիչ համբաւուեցաւ եւ որպէս ճարտարախօս ինչպէս ամպերէն որոտաց:

Իր ծննդեան տարին հաղորդած է մեզի ինքնին, երբ յայտարարած է, թէ 1176/7 ին մենք 24 զարուններ իր ետեւ:

Ուսումնասիրելու Ս. Ներսէս Լամբրոնացոյ յիշատակին պիտի նուիրէ իր առաջիկայ 1954 տարւոյ առաջին երեք միացեալ թիւերը, վեր հանելու՝

1. Լամբրոն բերդը եւ Սկեւոսի վանքը.
2. Լամբրոնի իշխաններու տոհմաճառ.
3. Փամանակը.
4. Ս. Ներսէսի վարքը.
5. Գրական գործունէութիւնը:
6. Աշակերտութիւնը:

«Հանդէս Ամսօրեայ» ի Խմբագրութիւնը պիտի կատարէ տարեդարձիս առիթով տօնասանդէս մը փետրուար 7 ին, Մխիթարեան վանքի հանդիսասրահին մէջ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Ուղարկում խմբագրութեան):

Ա. Մ. Է. Ա. Ա., Նոր Ուխտ. Յիսուսի կեանքը եւ քարոզները: Թեհեթան 1952, տպ. Այլք, 80, էջ 120: Գինն՝ 25 ըրալ:

Ազատեան Թ., Գէորգ Արքեպ. Արքայանեան (1867—1951): Մշակոյթ հրատարակչական Մատենաշար Թիւ 20: Սթամպուլ 1052, տպ. Վարօլ, 80, էջ 111: Գինն՝ 5 թրքոսկի:

Ազնաւորեան Արամ, Հայրենի յուշեր, պատմաւէտ քննարկ: Նիւ Եորք, 80, էջ 175: Գինն՝ 2 տոլար: Տպ. A. Aznavorian, 5621 Bedford Av. Dearborn, Mich. U. S. A.

Արամեան Կար., Չաւեչտագիրք եւ Երագահան: Նիւ Եորք, տպ. Եփրատ, 1952, 80, էջ 223: Գինն՝ 2 տոլար: Yegrad Press 142 East 32nd Str. New York 16, N. Y

Արամեան Խաչիկ Վրդ., Ի սպաս Տէր-Աստուծոյ: Պէյրութ, Հայ կաթ. տպարան, 1951, 80, էջ 405: Հասցէ՝ Couvent Arm. Cath. Bzommar, Liban.

Արմանեան Մառի, Աստեղաբաղ. քերթուածներ (1947—1951): Փարիզ, տպ. Պ. Էյէկեան, 1951, 80, էջ 116: Գինն՝ 2 տոլար:

Ազնաւորեան Գրիգոր-Պետրոս ԺԵ., Կարդիւնալ, կաթողիկոս-պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ, Թուղթ Հովուական: Պէյրութ, Հայ կաթողիկէ տպ., 1951, 80, էջ 8:

— Մխիթարի Հոռոմեանութիւնը: Պէյրութ, Հայ կաթ. տպարան, 1950, 80 մեծագիր, էջ 16:

Աղայեան Ղազ., Տորք Անգեղ: Հրատ. «Նոր Երջան» մատենաշարի Թիւ 2: Պէյրութ, տպ. Տօնիկեան, 80, էջ 40: Գինն՝ 100 լ. դժ.: Հասցէ՝ Librairie Donikian, Rue Nahr. St. Michel, Beyrouth.

Աղբալեան Ն., Գասախօսութիւններ հայ մատենագրութեան վրայ: Պէյրութ, տպ. Համագոյցին ընկ., 1951, 80, էջ 236: Գինն՝ 3-50 լ. ոսկի: Հասցէ՝ Association Hamazkayin 127, Rue Wadi Abou Djénil, Beyrouth, Liban.

Անէմեան Պ. Պ., Մարգարէական ճրագը: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան, 1952, 80, էջ 278: Հասցէ՝ B. P. 818, Beyrouth, Liban.

Անէմեան Տիրան, Երեք էին անոնք...: Պէյրութ 1952, 80, էջ 6:

Ամբողջական աստեղագրութիւն Ազգ. Ընդհ. Ժողովի օրինական նիստի գումարմանց 2 գեղատ. 1950 եւ 16 մարտ 1951 ին ի Գումագարու Պատրիարքարանի գաւթիճը եւ Մայր Եկեղեցի: Իսթամպուլ, տպ. Մ. Տէր Սահակեան, 1951, 80 մեծագիր, էջ 31:

Գինն՝ 125 դժ.: [Հրատ. Ընդհ. Ժողովի աշխարհական օրինապահ անդամներու:] Ամուրեան Ա., Հ. Յ. Գաղափարութիւնը Պարսկաստանում 1890—1918: Գաղափարութեան 60ամեակի առթիւ: Թեհեթան, տպ. Այլք, 1950, 80, էջ 181: [Հրատարակութիւն Այլքի:] Գինն՝ 60 ըրալ:

Այգուցի վագգէն, Պատմութեան գիրքս (Գասագիրք Հայոց պատմութեան): Ա. տարի (աւանդական շրջան): Պէյրութ, տպ. Հայկ, 1951, 80, էջ 67: Գինն՝ 250 լ. դժ.: Բ. տարի (Ուրարտու եւ Արտաշեսեան շրջան): Անդ, 1951, 80, էջ 125:

Այնթապի կրթատիրաց միութիւն (Հիմնաւ 1924ին): Ա. Հիմնական կանոնադր: Բ. Ներքին կանոնադր: Հալէպ, տպ. Ոսկեատ, 1951, 80, էջ 16:

Անդրեանեան Գալուստ, Ամբողջական Գործեր: Պատկերներ, Գատուներ եւ Ուսումնասիրութիւններ: Յատաճարան Կ. Սասունի: Պէյրութ, Olympic Press, 1951, 80, էջ 232: Գինն՝ 1-50 տոլար:

Անուր Կարոյն Հիմնարկը: Սուրբ Սրտին Բարեկամներուն համաշխարհային, քահանայական Ուխտը: Համառօտ տեղեկագիր: Պէյրութ, Հայ կաթողիկէ տպ., 1950, 80, էջ 166: Գինն՝ 150 լ. Գ.:

Աշնեան Վեր. Համբարձում Յ., Ատանայի եղեռնը եւ Գոնիայի յուշեր (պատմութեան համար): Նիւ Եորք, տպ. Կոչնակ, 1950, 80, էջ 308:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.:

Աստուածաշունչը ի՞նչ կ'ուսուցանէ: Իմ մաւուս Աստուածաշունչի գարոց-թղթակցութեան բաժին: Պէյրութ, տպ. Գարուշեան Եղբարք, 1952, 80, էջ 69: Գինն՝ 75 լ. Գ.: